دوفصلنامه علمی ـ تخصصی گفتمان وحی
سال چهاردهم/شماره ۲۴/ پاییز و زمستان ۱۴۰۲

Bi-quarterly Journal Specialized Guftman-e Wahy
twelfth, Year 14 ,No 24, Autumn & Winter 2023

موعود آخرالزمان و بشارت‌های نویدبخش عهدین مطابق قرآن

□ محمدحسین حجتی *

چکیده

بشارت آمدن موعود و نجات مومنان توسط مصلح و منجی بشر در آخرالزمان مسئله‌ی است که ذهن بیشتر دینداران و موحدان عالم را به خود جلب نموده و در این راستا یکی از دغدغه‌های مهم آنان اقامه ارزش‌های دینی، تحقق آرمان‌های انبیای بزرگ الهی، استقرار عدالت و صلح سراسری در تمام گستره زندگی جوامع بشری در سراسر کره خاکی، با ظهور منجی موعود و مصلح جهانی بوده است. بگونه ای که گفتمان منجی موعود و مصلح جهانی در میان پیروان ادیان آسمانی یکی از پرتکرارترین و نیز قطعی‌ترین و مهم‌ترین مقولات در گفتمان‌های متون دینی پیروان ادیان ابراهیمی خصوصا متون مقدس عهدین(عهد قدیم و جدید) در طول تاریخ این دو دین آسمانی و الهی به صورت قطعی مطرح بوده است و شاهد بر قطعیت این گزاره در تعالیم و آموزه‌های تورات و اناجیل، اخبار و تاییدات قرآنی بر این امر است که در حقیقت تعالیم کتب عهدین در مورد موعود آخرالزمان، مطابق بشارت قرآن‌کریم بوده و قرآن‌کریم نه تنها این وعده و بشارت بزرگ را مردود نمی‌داند که خود نیز ضمن اِخبار از آن، به وجود این وعده و بشارت نوید بخش در کتب آسمانی قبل از خود صحه می‌گذارد و این رویداد بی نظیر و ظهور موعود آخرالزمانی را با قطعیت تمام تایید می‌کند. با توجه به کارکرد و نقش بالای این گفتمان به عنوان یک امر مهم اعتقادی در ظلم ستیزی و باز آفرینی امید و حرکت در اجتماع بشری، پژوهش پیش‌رو تلاش کرده این مقوله مهم اعتقادی

---

* دانش‌آموخته سطح چهار حوزه علمیه و دانش‌پژوه دکتری قرآن و مدیریت.

را با روش توصیفی- تحلیلی و با استناد به شواهد اسنادی متون مقدس مطابق بشارت‌های قرآنی، بررسی نموده و در صدد تبیین دقیق بشارت‌های متون مقدس درباره منجی و موعود آخرالزمانی بپردازد. و به این نتیجه مهم دست یافته که اعتقاد به منجی موعود و نجات عالم و اصلاح بشر و استقرار عدالت سراسری و نابودی ظلم و جور و برپایی حکومت صالحان بر زمین، مطابق بشارات متون مقدس(عهدین) و قرآن‌کریم امر قطعی است و از آرمان‌های بزرگ بشری و باورهای مشترک پیروان ادیان الهی و از وعده‌های قطعی و تخلف ناپذیر الهی می‌باشد و می‌تواند به عنوان پارادایم پیشران و اساسی در امیدآفرینی، حرکت و مبارزه با استکبار جهانی و ایستادن و مقاومت مقابل ظلم مورد استفاده قرارگیرد و در مقابله با ستمکاران عالم از این گفتمان امید آفرین و نوید بخش بهره برده و در جهت نجات بشر از ظلم و حرکت دادن آنان در مسیر تعالی، ترقی و سعادت و رهایی از ستم و ظلم استفاده شود.

واژگان کلیدی: بدحجابی، پیامدها، آثار، قرآن، روایات.

مقدمه

اندیشهٔ منجی‌گرایی و مهدویت و عقیده به ظهور منجی موعود و مصلح جهانی در پایان زمان و برقراری حکومت عدل واحد جهانی اندیشهٔ مختص به شیعه نیست، بلکه اندیشه ناب و جوشیده از متون کتاب‌های آسمانی ادیان و قرآن و از وعده‌های صریح، قطعی و تخلف ناپذیر الهی در قرآن، تورات و انجیل می‌باشد. بنابراین باور به طلوع خورشید نجات دهنده بشر، یک آرمان فراگیر جهانی در اندیشه پیروان ادیان و موحدان جهان و محرومان عالم است و نه تنها تمام فرق اسلامی و بسیاری از مکاتب و ادیان آسمانی با این باور زندگی کرده و به امید ظهور منجی مصلح و موعود جهانی است که حتی در تعالیم بسیاری از ادیان دیگر بشری نیز می‌توان صورت‌های از این باور و اعتقاد را به وضوح و روشنی مشاهده نمود و به این نتیجه رسید که این باور از جملهٔ باورها و ایده‌های مشترک حرکت‌آفرین و نشاط بخش در میان همه پیروان ادیان، خصوصا ادیان الهی و آسمانی و بسیاری از مذاهب دیگر جهان بوده و از ایده‌ها و باورهای بسیار مهم راهبردی و مشترک در راستای بازتولید امید و حرکت در میان پیروان و باورمندان قرآن و کتب عهدین(عهد جدید و قدیم) بوده و از اعتقادات محکم و راسخ در میان

پیروان ادیان ابراهیمی می‌باشد. (رجالی تهرانی، ۱۳۸۳ش: ص۵۲). بالاتر از این، حتی می‌توان گفت اعتقاد به منجی موعود، خاص پیروان ادیان ابراهیمی نیست بلکه عموم بشر فطرتاً همواره منتظر یک مصلح و منجی جهانی بوده و گزینهٔ بنام گزینه منجی موعود همیشه در کانون حیات و زندگی بشر و انسان‌ها وجود داشته و به‌زندگی انسان‌ها گرما و انرژی و نیرو داده و مایه امید و موجب تسکین دردها و آلام بشر خسته از ستم و ظلم بیدادگران و جباران و روشن بخش مسیر تعالی و تکامل برای زندگی انسان‌ها بوده است. و این مسئله را تا اندازهٔ یک مسئله‌ی فطری برای بشر ارتقاء داده و اعتقاد و باور به این مسئلهٔ نشاط‌بخش روز به روز حادتر و شکوفاتر گردیده است و عشق سوزان بشریت و خصوصاً پیروان ادیان نسبت به وجود موعود و منجی هر روز بیشتر از گذشته گردیده همواره و همیشه از آرزوهای دیرینه بشر در طول زمان و تاریخ ادیان، همین مسئله طلوع خورشید مصلح و منجی موعود عالم جهت بسط عدالت، سعادت و برقراری کامل صلح و امنیت در تمامی نقاط عالم بوده که موجب امید مستضعفان، نشاط و حرکت مومنان و موحدان گردیده است. (نوری، ۱۳۸۶ش: ص۵۳). به گونهٔ که اندیشه منجی موعود و ظهور مصلح کل عالم، که در آخرالزمان و پایان جهان بطور قطع و یقین خواهد آمد و همه دنیا را بعد از آنکه مملو از ستم و جور شده باشد با صلح کامل و عدالت فراگیر پُر خواهد کرد.{ متن روایت که بر این محتوا تصریح دارد از زبان درربار پیامبر رحمت پیامبرخداﷺ این‌گونه نقل شده است:

فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يبْعَثُ فِي أُمَّتِي سُلْطَاناً عَادِلًا وَ إِمَاماً قَاسِطاً يمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً، وَ هُوَ التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِ وَلَدِي الْحُسَينِ، اسْمُهُ اسْمِي وَ كُنْيَتُهُ كُنْيَتِي!.} (کلینی، ۱۴۲۹ق: ج۱، ص۳۳۸ و سلیم بن قیس هلالی، ۱۴۰۵ق: ج۲، ص۹۵۸). از بشارات بسیار امیدبخش و حرکت‌آفرین در متون کتب عهدین و در قرآن‌کریم و تعالیم تعالی بخش آن بوده و همه کتب آسمانی با صراحت تمام از این سنت تخلف ناپذیر الهی سخن گفته و بشارات نویدبخش زیادی دراین رابطه از کتب ادیان گزارش شده است. تا جاییکه یکی از تعالیم بسیار مهم راهبردی و امیدبخش برای هدایت و امیدبخشی به بشر گم‌گشته و بحران زده اعصار و قرون، خصوصا برای عصر امروزی همین گفتمان موعودگرایی و نجات اهل ایمان

می‌باشد. در حدی که جلوه‌ی کامل و جامع از امید آفرینی و نویدبخشی برای رفتن به سوی آینده روشن و حرکت در مسیر اصلاح و عدالت‌طلبی و صلح‌جویی گردیده و جا دارد از این ظرفیت کلان و محور مشترک در جهت تربیت انسان‌ها و کادر سازی نیروهای صلح خواه و عدالت طلب جهت تحقق آرمان نجات بشر به صورت بهینه استفاده شود و این آینده امیدبخش و محور مشترک را در میان تمام مستضعفان و باورمندان و موحدان عالم و پیروان ادیان الهی ترویج و تشویق و به گفتمان غالب جهانی برای فراهم کردن ظهور منجی و موعود امم تبدیل کرده و تلاش مشترک را آغاز کرد. زیرا پیروان راستین ادیان، خصوصا ادیان ابراهیمی اسلام، یهودیت و مسحیت بر پیروزی ایمان بر کفر، حاکمیت حق و روشنایی، صلح و عدالت اجتماعی، نجات بشر از ظلم و ستم، وراثت زمین برای صالحان و ... اعتقاد راسخ و محکم دارد. و می‌توان ادعا کرد که فلسفه تاریخ در ادیان، خصوصا ادیان ابراهیمی با اعتقاد به ظهور منجی معنی پیدا می‌کند. و کتب آسمانی ادیان ابراهیمی درباره آمدن منجی و موعود نجات‌بخش بشارت و وعده قطعی و امیدبخش داده اند. و چنین بشارت داده‌اند که هدف او برقراری عدالت و صلح سراسری است که با آمدن او زمین مملو از صلح و صفا و مردم عالم برخوردار از سعادت کامل و خوشی و آسایس واقعی خواهد شد.

با توجه به بیانات بالا از آنجاییکه مطالعات تطبیقی در همه‌ی زمینه‌ها به ویژه در حوزه عقاید و عرصه دین بسیار لازم و راهکشاست و مقوله فرهنگ خدامحور و دینی، نقش ممتازی در بیداری و هدایت ملت‌ها و صلح طلبی آنان دارد. مقاله پیش رو در نظر دارد که بحث منجی و موعود امم را که از ایده‌های ناب ادیان و کتب آسمانی و الهی و مورد توجه و جالب برای بشر افسردۀ امروز و فردا می‌باشد بصورت تطبیقی مورد بررسی و تحقیق قرار دهد. تا ان شاء الله و تعالی به منزله چراغ راه برای خوانندگان محترم باشد و آنان را در راه تلاش جهت ایجاد و زمینه‌سازی قیام جهانی موعود و مصلح گیتی انگیزه‌مند و امیدوار نموده و سرآغازی باشد در راستای اینکه موحدان عالم، حول و محور این آرمان بزرگ الهی در راه رسیدن به یکتاپرستی، عدالت‌خواهی و صلح طلبی سراسری و منکوب کردن زورگویان و ستمکاران اجتماع نموده و تلاش منسجم انجام دهند.

موعود آخرالزمان و بشارت‌های نویدبخش عهدین مطابق قرآن

عقیدهٔ به آمدن و ظهور منجی موعود و نجات مؤمنان و وراثت صالحان از عقاید و باورهای است که فقط به اسلام و تشیع اختصاص ندارد، بلکه تمام ادیان و مذاهب آسمانی در این عقیده شرکت دارند. پیروان همه ادیان الهی عقیده دارند که در عصر تاریک و بحرانی آخرالزمان که تمام جهان و همه جا را فساد، ناپاکی، بیدادگری و بی‌دینی فراگیرد. یک نجات دهندهٔ بزرگ جهانی طلوع می‌کند اوضاع آشفتهٔ جهان را اصلاح و آرمان‌های بزرگ تمام انبیاء الهی را محقق کرده و در پیاده سازی و اجرای احکام الهی در سراسرگیتی و برپایی حکومت حق و عدل و بواسطهٔ نیاز و تشنگی بی‌نهایت مردم جهان به صلح و عدالت و اشتیاق کامل مردم جهان به وجود چنین منجی جهانی از یک طرف و حمایت نیروی خارق العادهٔ غیبی و همراهی تمام موجودات عالم با آن منجی و مصلح جهانی به اذن الهی از طرف دیگر؛ نیکان و تقوا پیشه‌گان حاکم و وارث زمین خواهند شد و به وسیله این منجی و مصلح جهانی خدا پرستی و یکتا پرستی بر تمام شرک و بی‌دینی و مادیگری و مظاهرشان، غلبه پیدا خواهند نمود. این نوید و وعدهٔ مَسرت‌بخش و امیدآفرین همان‌گونه در قرآن‌کریم از آن خبر داده در تمام کتاب‌های که به عنوان کتاب آسمانی در دست بشر باقی مانده اند، مانند: عهدین(عهدقدیم و جدید تورات و اناجیل و ملحقات آنها)، به صورت متنوع و با عبارات مختلف و متعدد مشاهده می‌شود. و بیانگر این مطلب مهم است که همه ارباب ملل و نحل این عقیده را دارند و در انتظار چنین روزی به سر می‌برند. و در اصل مسئله، هیچ اختلافی بین آنها نیست.{ چنانکه به این مطلب در مقاله سید هادی خسرو شاهی این گونه اشاره شده: اصولاً فتوریسم(fotorism) یعنی اعتقاد به دورهٔ آخرالزمان، و انتظار ظهور منجی، عقیده‌ای است که در کیش‌های آسمانی یهودیت (جودایسم)، و زرتشتی (زور استریانیسم)، و مسیحیت(در سه مذهب عمدهٔ آن: کاتولیک، پروتستان، و ارتودوکس)، و مدعیان نبوت عموماً، و دین مقدس اسلام خصوصاً، به مثابهٔ یک اصل مسلم قبول شده و دربارهٔ آن در مباحث تئولوژیک مذاهب آسمانی، رشتهٔ تئولوژی بیبلیکال، کاملاً شرح و بسط داده است}(خسروشاهی، بی‌تا، شماره: ۱و۲). اگر چه در جزئیات امر اختلافاتی در میان آنان وجود دارد و هر ملت و آیینی او را با نام و لقب مخصوص می‌شناسد. و برای آن علائم و

مشخصاتی در کُتب آسمانی شان ذکر شده است. جالب توجه اینکه مطالب و ویژگی‌های را که قرآن‌کریم{ منظور آیه ۱۰۵ سوره مبارکه انبیاء است که قرآن‌کریم در آن آیه از زبور این خبر و بشارت بزرگ را نقل می‌کند. و می‌فرماید: ما در زبور مکتوب نمودیم بعد از کتاب ذکر(تورات) که زمین را بندگان صالح و شایسته ام وارث خواهند شد.} دربارۀ ظهور حضرت مهدی علیه‌السلام از زبور که یکی از کتب عهد قدیم است و دیگر کتب آسمانی نقل کرده است. و نیز ویژگی‌های را که روایات اسلامی در مورد موعود و منجی آخرُالزمان بیان داشته است، اکثراً در کتب‌عهدین(عهدقدیم و عهدجدید فعلی) موجود می‌باشد.{ در کتاب بشارات عهدین مطابق با مضمون آیه۱۰۵ سوره مبارکه انبیاء این گونه آورده است:

> آیه فوق چنانکه روشن است بشارت از آینده ای می‌دهد که شر و فساد بکلی از عالم انسانی رخته بر بسته، و گویی اشرار و ستمکاران نابود و محو گشته اند که وراثت زمین به صالحان انتقال خواهد یافت، زیرا لغت وراثت و میراث در مواردی استعمال می‌شود که شخص و یا گروهی منقرض شوند، و مال و مقام و همه چیز شان به گروهی دیگر به وراثت انتقال یابد. مضمون آیۀ فوق در مزمور و زبور داود مکرراً ذکر شده و این بشارت عظیم را به الحان گوناگون بیان کرده و ریاست دولت حقۀ الهیه و زمامداری جهان بشریت، به امر لازم الاجراء الهی، در آن زمان، ویژۀ موعود کل ملل و مرغوب عموم طوائف، مهدی قائم آل محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله فرزند امام حسن العسکری علیه‌السلام، خواهد بود.} (صادقی تهران، بی‌تا: ص۲۳۴ و ۲۳۶).

و حتی یکی از خصایص جالب و مورد نظر و قابل توجه دین یهود و نصاری امید قطعی به ظهور یک ناجی و مصلحی آسمانی است که مأموریت دین الهی را به کمال و اتمام می‌رساند. بنابر این می‌توان با قاطعیت گفت که پیروزی حق بر باطل و آیندۀ روشن برای پرهیزکاران، صالحان و نیکوکاران و طلوع منجی عالم یک وعده حتمی است که به طور قطع به پیروان ادیان آسمانی بشارت داده شده است. (هیوم، ۱۳۸۴ش: ص۲۹۳) که در ادامه پژوهش بخاطر بحث تطبیقی بین کتب عهدین و قرآن‌کریم، به موارد از بشارت‌های کتب عهد قدیم و جدید در این رابطه پرداخته می‌شود. و قبل از آن لازم است تا به یک مطلب مهم دیگر پرداخته شود.

از اواخر قرن بیستم میلادی و در عصرحاضر که استکبار جهانی در صدد هژمونی و سیطره

خود بر تمام کشورهای جهان می‌باشد و در راستای این سلطه و هژمونی جهانی خود، در قلب زمین و منطقه بسیار حساس غرب آسیا رژیم ستمکار، خونریز و بیرحم صهیونیستی را کاشته و چشم شان را بر روی تمام جنایت‌ها و آدم کشی‌های این رژیم پلید، خونریز و سفاک صهونیستی بسته است، با این توجیه که اقدامات و فعالیت‌هایش در مسیر زمینه‌سازی ظهور و آمدن منجی موعود حضرت عیسی مسیح علیه‌السلام می‌باشد و در میان پیروان متدین مسیحیت و یهود این گونه القاء و تبلیغ نموده اند که مأموریت آنان از تشکیل رژیم صهونیستی و چپاول سرمایه‌های ملت‌های محروم، زمینه سازی و فراهم کردن مقدمات ظهور و آمدن حضرت عیسی علیه‌السلام است و تمام این جنایاتشان به این جهت می‌باشد تا زمینه آمدن عیسی مسیح علیه‌السلام فراهم شود. در حالیکه از هر جهت روشن است این توجیه و القاء دروغ آنان تنها بهانه برای اشغالگری، چپاول منابع ملت‌های منطقه و سلطه بر سرزمین‌های اسلامی و سیطره کامل بر منطقه حساس غرب آسیا و از ریشه دروغ محض می‌باشد. به دلیل اینکه مأموریت و رسالت اصلی حضرت عیسی‌مسیح علیه‌السلام در آخرالزمان، طبق وعده کتب عهدین و مطابق منابع معارف اسلامی برقراری صلح و عدالت و نابودی ظلم و ستم و حمایت از منجی موعود آخرالزمان فرزند و وصی برحق آخرین پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله حضرت مهدی صاحب الزمان علیه‌السلام می‌باشد.

بنابراین وظیفه همه علماء و متفکران ادیان و موحدان عالم است که از این سوء استفاده جنایتکارانه و فریب‌کارانه استکبار جلوگیری نموده و مانع شوند و نگذارند حقایق عالم بدست پیروان شیطان تحریف و مستمسک برای زورگویی آنان باشد. و نگذارند استکبار جهانی با پوشش اعتقادی و دینی به ملت‌های تحت ستم و مردم جهان زورگویی کرده و منابع مردم در کشوهای جهان سوم را تاراج نمایند. لذا لازم و ضروری است تا تلاش و سعی گردد، ظهور منجی و بشارات کتب مقدس بصورت صحیح و مطابق آن گزاره‌ای که درست و صادق است برای مردم جهان، مؤمنان و موحدان عالم تبیین و از تحریف جریان موعودگرایی بدست اربابان سلطه و استکبار به نفع ظالمان و جباران گردنکش جلوگیری شود. پژهش حاضر نیز در همین راستا و در جهت تحقق این کار مهم اقدام نموده تا بشارت‌های صادق و نویدبخش الهی که یکی از زمینه‌های امیدآفرینی برای مستضعفان عالم و از باورها و آرمان‌های امیدبخش

باورمندان و مؤمنان عالم بوده و از زمان‌های بسیار دور در میان جوامع دینی مطرح بوده و همچنان مطرح است به صورت واقعی، درست و صادق در راستای عدالت خواهی و صلح طلبی رواج یابد و به گفتمان غالب جریان محرومان و ظلم ستیزان عالم تبدیل شود و جریان حقیقت طلبی و عدالت‌خواهی، سراسری و جهانی گردد زیرا برای تمام محرومان و مستضعفان عالم این گفتمان نجات بخش یک سرمایه بزرگ و بی‌بدیل است.

چنانکه در طول تاریخ مشاهده شده که گفتمان و اندیشه‌های امیدآفرین همانند موعودگرایی، انتظار مصلح و ظهور منجی و تحقق عدالت سراسری به دست شخصیت الهی از نقش آفرینی و کارایی زیاد برخوردار بوده و برای مقابله با جریان سلطه استعمار و استکبار ضرورت و تاثیر زیاد و بالای دارد و نشان دهنده این است که این گفتمان همواره برای حرکت و امیدبخشی به بشر رنج کشیده از ظلم و ستم جباران و ستمکاران عالم و بن بست شکنی توسط محرومان و مستضعفان کارساز بوده است.

بنابراین گفتمان موعودگرایی و نجات اهل ایمان و مستضعفین عالم از دست ظالمان در طول تاریخ به عنوان یک نیروی معنوی فکری امید آفرین قوی، محرک برای حرکت و امید بوده و حتی با گذشت زمان و بروز تحولات بنیادین در زمینه‌ها و عرصه‌های متعدد و پیدایش جریان‌ها و مکتب‌های فکری و شیوع فساد و انحطاط اخلاقی در جوامع انسانی و گسترش ظلم و بی‌عدالتی، نه تنها از تاثیر و رشد این باور وعقیده در میان پیروان ادیان کم و کاسته نشده است، بلکه اعتقاد و باور به منجی و گرایش بشر به موعودگرایی و انتظار ظهور موعود و مصلح کل عالم و تأثیرگزاری این گفتمان بالنده در میان پیروان ادیان و محرومین و مستضعفین سراسر عالم روز به روز قوی‌تر و شکوفاتر گردیده و عشق سوزان بشر خسته از ظلم و ستم، نسبت به وجود منجی موعود، بیشتر و بیشتر شده و این باور حرکت آفرین و امیدبخش، همواره به منزله یک جریان فکری قوی برای مقابله با ظلم و ستم استکبار نقش کلیدی ایفاء نموده و چالش اساسی در برابر زورگوی مستکبران و ظلم سردمداران کفر و استکبار و مانع از استمرار و بسط ستم آنان گردیده است. پژوهش حاضر نیز در همین راستا جهت تحقق این هدف ارزشمند و این کار مهم اقدام نموده است.

۱. موعودآخرالزمان و بشارت‌های نوید بخش در عهد قدیم (تورات)

بحث از موعود آخرالزمان و منجی که خواهد آمد بحثی است که سابقه بسیار دیرینه دارد. همان طوریکه به این مسئله مهم و امیدبخش از روزگاران قدیم و کهن، مردم باورمند بوده و داستان ظهور مصلح، در آخرُالزمان، به صورت یک اصل اساسی در میان پیشینیان مطرح بوده و مردم عالم و گذشتگان عموما و همواره این مسئله را در یاد داشته اند. چنانکه پس از گذشتن قرنها، در خلال آثار و یادگارهای انسانهای قدیم شواهدی وجود دارد که ما را به این مهم رهنمون می‌کند. و از یک حادثه مهم و تحول بسیار عظیم و از یک قاعدهٔ کلی که برای همه زمانها و همه قرن‌ها و همه جمعیت‌ها و اقوام می‌باشد. سخن به میان آورده و هرگز سخن از یک برنامه خصوصی و محدود در میان نیست بلکه مژدهٔ ای است عمومی، برای تمامی بشریت و بشارتی است برای همه انسانهای مظلوم و مستضعف و وعدهٔ است در زمینهٔ پیروزی ایمان بر کفر و غلبهٔ حق بر باطل و نویدی است برای همهٔ انسانهای آزاده و عدالتخواه، و نیز بیانگر آیندهٔ روشن برای فرجام دنیا و مسلط شدن پاکان و پرهیزگاران بر عالم و پیروزی پاکان و صالحان بر مستکبران و زورمداران و عاقبت درخشان فرزندان انسان در سایه‌سار حکومت حق و عدل الهی که به همه مؤمنان و پیروان ادیان الهی بشارت داده شده است. شگفت آور اینکه بشارت‌های مذکور در مورد منجی و رهبر منتظَر آسمانی تقریباً در اکثر آثار مقدس اهل کتاب مانند: کتاب مزامیر، کتاب دانیال نبی، کتاب اشعیاء نبی و کتب عهد جدید همه و همه درست و تقریباً مطابق با اخبار آخرالزمان در منابع اسلامی و محتوای آیات قرآنی و حدیثی ما مسلمانان است و از دستبرد تحریف و تغییر هم محفوظ مانده است. که در این میان پارهٔ تحقق یافته و پارهٔ تحقق خواهد یافت و موعود ادیان که موعود و منجی کل جهان است ظهور خواهد نمود. که در ادامه به بشارت‌های عهدین که مطابق با محتوای قرآنی و حدیثی ما مسلمانان هم هست پرداخته و به آنها اشاره می‌گردد.

۱-۱. بشارت‌های نوید بخش عهد قدیم

در مجموعهٔ کتب عهد قدیم به صورت مکرر و روشن از موعود آخرالزمان و نجات اهل ایمان

و نابودی شریران سخن گفته شده است. در این مجموعه از کتاب‌های مقدس بشارت‌های بزرگ را با قاطعیت و عبارات متعدد بیان کرده و از آینده خوش مؤمنان و نجات عالم با نصرت الهی سخن به میان آورده است که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد.

۱-۱-۱. طلوع منجی موعود و فرجام خوش نیکان و نابودی شریران

در کتب عهد قدیم از جمله کتاب‌های که با نام مزامیر در این مجموعه وجود دارد بشارت بزرگ نجات عالم و مسئله موعود به صورت خاص مطرح شده در بندهای مختلف این کتاب به چند چیز مهم مانند: نابودی شریران، وراثت صالحان، طلوع منجی و برقراری عدالت، صلح و آسایش بی‌مانند و ... اشاره شده و در قالب عبارات متنوع مسئله منجی را ذکر کرده و آورده است: به سبب شریران خویشتن را مشوش مساز و بر فتنه انگیزان حسد مبر. زیرا که مثل علف به زودی بریده می‌شوند و... و بر خداوند توکل نما و نیکویی بکن. و... بر وی توکل کن که آن را انجام خواهد داد و عدالت تو را مثل نور بیرون خواهد آورد و انصاف تو را مانند ظُهر. نزد خداوند ساکت شو و منتظر او باش و... زیرا که شریران منقطع خواهند شد. و اما منتظران خداوند وارث زمین خواهند بود هان بعد از اندک زمانی شریر نخواهد بود. در مکانش تأمل خواهی کرد و نخواهد بود. اما حلیمان وارث زمین خواهند شد و از فراوانی سلامتی متلذذ خواهند گردید. زیرا که بازوهای شریران، شکسته خواهد شد. و اما صالحان را خداوند تأیید می‌کند. خداوند روزهای کاملان را می‌داند و میراث ایشان خواهد بود تا ابدالآباد. زیرا شریران هلاک می‌شوند و دشمنان خداوند مثل خرمی مرتعها فانی خواهند شد. بلی مثل دود فانی خواهند گردید. زیرا آنانی که از وی برکت یابند وارث زمین گردند. و اما آنانی که ملعون وی اند، منقطع خواهند شد. صالحان وارث زمین خواهند بود و در آن تا به ابد سکونت خواهند نمود. منتظر خداوند باش و طریق او را نگهدار تا تو را به وراثت زمین بر افرازد. چون شریران منقطع شوند آن را خواهی دید. (عهدقدیم، (تورات)، ۲۰۰۲م: مزامیز، ۳۷: ۱-۳۴). آنچه در فرازهای بالا از کتاب مقدس مزامیز نقل شده است مشخصا همانند بشارت‌های قرآنی از نابودی شریران و وراثت زمین توسط نیکان و صالحان خبر داده و در قالب تصریحات متعدد

به این مطلب پرداخته و با تاکید فراوان مسئله‌ی وراثت زمین که چندباره در این قسمت از فرازهای کتاب مقدس آمده است دقیق مطابق آیه۱۰۵ از سوره مبارکه انبیاء است که در آنجا نیز با همین عبارت وراثت و جایگزینی نیکان را مطرح و به آن تصریح کرده و حتی عبارت صالحان نیز در هر دو کتاب برابر و مطابق هم هستند. در آیه مورد نظر فرموده است: **وَلَقَدْ كَتَبْنا فِی الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ یرِثُها عِبادِی الصَّالِحُونَ، إِنَّ فی هذا لَبَلاغاً لِقَوْمٍ عابِدِینَ**،(انبیاء: ۱۰۵) و در حقیقت، در زبور پس از تورات نوشتیم که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد. همانطور که ملاحظه می‌شود دقیقا بشارت‌های کتاب مزامیر آنطور که در این آیه مبارکه نیز از آن خبر داده است مطابق تصریحات قرآن‌کریم است و حتی واژه‌های مورد استفاده در هر دو کتاب مقدس نیز مطابق هم می‌باشد. مثلا در بندهای مزامیر از وراثت و وارث و نیز از صالحان و حلیمان و زمین به صورت مطلق نام برده است و در این آیه نیز دقیقا همین کلمات برای بیان و گزارش این وعده و بشارت بزرگ الهی بکار رفته است.

۲-۱-۱. برقراری عدالت و صلح در تمام جهان با ظهور موعود

مسئله برقراری صلح، عدالت و بندگی خداوند در آخرالزمان که از وعده‌های قطعی قرآن‌کریم و خداوند در این کتاب الهی است؛ مسئله‌ی است که در جای جای کتب مقدس نیز مطرح شده و در بسیاری از موارد مطابق و حتی عین بیانات و همانند بشارت‌های قرآن‌کریم می‌باشد. به عنوان نمونه در کتاب مزامیر داوود﵇ در رابطه به اوضاع و زمان بعد از ظهور منجی عالم و شرایط جهان بعد از طلوع خورشید نجات بخش و عدالت‌گستر به صورت روشن به چند چیز مهم اشاره کرده و در ضمن اینکه از برپایی عدالت و محو ظلم و نابودی ستمکاران سخن گفته است شرایط مردم و اوضاع دنیا را در سایه حکومت منجی جهانی به گونه‌ای ترسیم کرده است که در منابع معارف اسلامی و تصریحات قرآنی آن گونه وارد شده، از جمله در کتاب مزامیر آمده است: ای خدا، انصاف خود را به پادشاه ده و عدالت خویش را به پسر پادشاه! و او قوم تو را به عدالت داوری خواهد نمود و مساکین تو را به انصاف. آنگاه کوهها برای قوم سلامتی را بار خواهند آورد و تَلها نیز در عدالت. مساکین قوم را دادرسی خواهد کرد؛ و فرزندان فقیر را

نجات خواهد داد؛ و ظالمان را زبون خواهد ساخت. از تو خواهند ترسید، مادامی که آفتاب باقی است و مادامی که ماه هست تا جمیع طبقات. او مثل باران بر علفزارِ چیده شده فرود خواهد آمد، و مثل بارش‌هایی که زمین را سیراب می‌کند. در زمان او صالحان خواهند شگفت و وفور سلامتی خواهد بود، مادامی که ماه نیست نگردد. و او حکمرانی خواهد کرد از دریا تا دریا و از نهر تا اقصای جهان. به حضور وی صحرا نشینان گردن خواهند نهاد و دشمنان او خاک را خواهند لیسید. پادشاهان ترشیش و جزایر هدایا خواهند آورد. پادشاهان شَبا و سَبا ارمغانها خواهند رسانید. جمیع سلاطین او را تعظیم خواهند کرد و جمیع امتها او را بندگی خواهند نمود. زیرا چون مسکین استغاثه کند، او را رهایی خواهد داد و فقیری را که رهاننده‌ای ندارد. بر مسکین و فقیر کَرَم خواهد فرمود و جان‌های مساکین را نجات خواهد بخشید. جان‌های ایشان را از ظلم و ستم فدیه خواهد داد و خون ایشان در نظر وی گران بها خواهد بود. و... و فراوانی غله در زمین بر قلهٔ کوهها خواهد بود که ثمرهٔ آن مثل لبنان جنبش خواهد کرد. و اهل شهرها مثل علف زمین نشو و نما خواهند کرد. نام او تا ابد الآباد باقی خواهند ماند. اسم او پیش آفتاب دوام خواهد کرد. آدمیان در او برای یکدیگر برکت خواهند خواست و جمیع امت‌های زمین او را خوشحال خواهند خواند. و... و تمامی زمین از جلال او پر بشود. (عهدقدیم، (تورات)، ۲۰۰۲م: مزامیز، ۷۲: ۱-۱۹). دقت در این فرازها به وضوح نشان می‌دهد که خیلی از این بشارت‌ها در مورد منجی آخرالزمان و موعود جهان در منابع معارف اسلامی هم به خوبی بیان شده و آمده است. { ر. ک. به مقاله دیگر بنده با عنوان: منجی آخرالزمان و بشارت‌های نوید بخش قرآن به مؤمنان، که به صورت مشروح مسئله منجی و بشارت‌های نوید بخش قرآن بررسی و تبیین شده است }.

بنابراین وعده‌های کتب مقدس در این زمینه مطابق بشارت‌های الهی است که در قرآن‌کریم و دیگر منابع معارف اسلامی آمده است. مشابه همین بشارت‌های مزامیر در کتاب ارمیا نبی نیز آمده و در آنجا آورده است: ((خداوند می‌گوید: اینک ایامی می‌آید که شاخه عادل برای داوود برپا می‌کنم و پادشاهی سلطنت نموده، به فطانت رفتار خواهد کرد. و انصاف و عدالت را در زمین مُجرا خواهد داشت. (عهدقدیم، (تورات)، ۲۰۰۲م: ارمیای نبی، ۲۳: ۵ و

۳۰، ۹. اشعیای نبی، ۵۲: ۱۳ و ۱۵. ۵۳: ۱ و۱۲. حزقیال نبی، ۳۴: ۲۲ و۲۳. دانیال نبی، ۱۲: ۱ و۱۲. زکریا نبی، ۱۴: ۱، ۵ و ۱۲). مشخصا این فراز مهم که: انصاف و عدالت در زمین مجرا خواهد شد، مطابق و مشابه صریح یکی از باورهای اسلامی و وعده‌های الهی است که در منابع روایی ما وعده داده شده و آمده است: زمین پر از عدل و داد می‌شود پس از آنکه از جور و ظلم لبریز گردد. بالاتر از این، یکی دیگر از بشارت‌های بسیار مهم که در یکی از فرازهای بالا از متن کتب مقدس آمده بود این عبارت بود: (جمیع سلاطین او را تعظیم خواهند کرد و جمیع امتها او را بندگی خواهند نمود.) که دقیقا این فراز مطابق آیه ۵۵ از سوره مبارکه نور است که در آیه مبارکه صراحت دارد تمام مردم و امت‌ها یکتاپرست شده و خداوند یکتا را بدون ترس و دغدغه بندگی و عبادت خواهد نمود، در متن صریح آیه مذکور چنین آمده و فرموده است:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دينَهُمُ الَّذِي ارْتَضى لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً يَعْبُدُونَني لا يُشْرِكُونَ بي شَيْئاً وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذلِكَ فَأُولئِكَ هُمُ الْفاسِقُونَ (نور: ۵۵)؛ خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کاهای شایسته کرده‌اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد همان‌گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین [خود] قرار داد، و آن دینی را که برایشان پسندیده است به سودشان مستقر کند، و بیم‌شان را به ایمنی مبدل گرداند، [تا] مرا عبادت کنند و چیزی را با من شریك نگردانند، و هرکس پس از آن به کفر گراید آنانند که نافرمانند.

در این آیه علاوه بر مسئله استخلاف و جایگزینی اهل ایمان و صالحان در زمین به‌عنوان وارثان زمین، بحث امنیت کامل و بندگی و عبادت خداوند منان توسط آدمیان و نابودی شرک نیز مطرح و بیان شده است که با همان فراز منقول از کتاب مقدس عینا مشابه همدیگر هستند و آشکارا می‌رساند که این بشارت کتب عهدین نیز مطابق قرآن و از وعده‌های تخلف ناپذیر الهی است.

همانند فراز بالا از کتب مقدس در جای دیگر از کتاب زبور داود آمده است: خداوند را به جلال اسم او توصیف نمایید! و... در میان امتها گویید خداوند سلطنت گرفته است. و... آسمان شادی کند و زمین مسرور گردد. و... صحرا و هرچه در آن است، به وجد آید. آنگاه

تمام درختان جنگل ترنم خواهند نمود به حضور خداوند زیرا که می‌آید، زیرا که برای داوری جهان می‌آید. ربع مسکون را به انصاف داوری خواهد کرد و قومها را به امانت خود. (عهدقدیم، (تورات)، ۲۰۰۲م: مزامیز، ۷۲: ۱-۲ و۹۶: ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۲ و ۱۳. یوئیل نبی، ۳: ۲، ۳، ۱۲ و۱۳). درکتاب میکاه نبی هم گفته شده: ((و تو ای بَیت لَحمِ اَفراتَه اگرچه در هزاره‌های یهودا کوچک هستی، از تو برای من کسی بیرون خواهد آمد که برقوم من اسرائیل حکمرانی خواهد نمود و طلوع‌های او از قدیم و از ایام ازل بوده است. و او سلامتی خواهد بود. (عهدقدیم، (تورات)، ۲۰۰۲م: میکاه نبی، ۵: ۲ و ۵). چنانچه ملاحظه و بررسی شد هرکدام از این فراهای کتب مقدس مطابق اخبار و گزارش‌های است که در منابع و کتب معارف اسلامی خصوصا آیات و روایات نقل شده است.

۳-۱-۱. برپایی آئین الهی و حکومت جهانی آن توسط موعود

در کتاب صفنیای نبی بشارت حاکم شدن آیین واحد جهانی و ترویج عبادت خدای واحد در زمان ظهور و بعد از طلوع خورشید نجات بخش با قطعیت گزارش شده و از این بشارت بزرگ خبر داده و چنین آمده است: برای من منتظر باشید تا روزی که ... برخیزم زیرا که قصد من این است که امت‌ها را جمع نمایم و ممالک را فراهم آورم ... زیرا در آن زمان، زبان پاک به امت‌ها باز خواهم داد تا جمیع ایشان اسم یهوه را بخوانند و به یک دل او را عبادت نمایند. (عهدقدیم، (تورات)، ۲۰۰۲م: صفنیای نبی، ۳: ۸-۱۰). این دو بشارت بزرگ (جمع امت‌ها با یکی کردن کشورها و عبادت یهوه یعنی خدا) که در این فراز از کتاب مقدس نازل شده است به صراحت از حکومت واحد جهانی و سراسری خبر داده و یکتاپرستی تمام بشر را در آخرالزمان بشارت داده است. که عین همین بشارت در قرآن‌کریم نیز گزارش و به آن تصریح شده است.

بنابراین مسئلهٔ برپایی حکومت واحد جهانی الهی توسط موعود و انسان کامل، هم در عهدین به آن بشارت داه شده و هم بشارت و وعده‌ای است که در چند آیه مبارکه به آن تصریح گردیده است از جمله در آیات سی و دو و سی و سه از سوره مبارکه توبه، آنجا فرموده است: **یریدُونَ أَنْ یطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْواهِهِمْ وَ یأْبَی اللَّهُ إِلاَّ أَنْ یتِمَّ نُورَهُ وَ لَوْ کَرِهَ الْکافِرُونَ، هُوَالَّذی**

أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدى وَ دينِ الْحَقِّ لِيظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ، (توبه: ۳۲ و۳۳) {شبیه همین دو آیه، آیات هشتم و نهم از سوره مبارکه صف است که از برقراری حکومت واحد و سراسری جهانی در آخرالزمان توسط انسان کامل خبر داده است}. می‌خواهند نور خدا را با سخنان خویش خاموش کنند، ولی خداوند نمی‌گذارد، تا نور خود را کامل کند، هرچند کافران را خوش نیاید. او کسی است که پیامبرش(پیامبر خاتم) را با هدایت و دین درست، فرستاد تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند، هر چند مشرکان خوش نداشته باشند.

این بشارت بزرگ در کتاب حجّی نبی، با بیان متفاوت گفته شده و آنجا آمده است: ((و تمامی امت‌ها را متزلزل خواهم ساخت و فضیلت جمیع امت‌ها خواهند آمد و یهوه صبایوت می‌گوید که این خانه را از جلال، پر خواهم ساخت.)) (عهدقدیم، (تورات)، ۲۰۰۲م: کتاب حجی نبی، ۲: ۷). همچنین در کتاب اشعیای نبی از مجموعه عهد قدیم در این مورد که دین الهی بر سراسر عالم خاکی گسترش می‌یابد، این طور آمده است: ((ای جمیع کرانه‌های زمین به من توجه نمایید و نجات یابید زیرا من خدا هستم و دیگری نیست. به ذات خود قسم خوردم و این کلام به عدالت از دهانم صادر گشته بر نخواهد گشت که هر زانو پیش من خم خواهد شد و هر زبان به من قسم خواهد خورد.)) (عهدقدیم، (تورات)، ۲۰۰۲م: کتاب اشعیایی نبی، ۴۵: ۲۲و۲۳).

با بررسی این بندهای چندگانه از جملات کتاب مقدس عهدین به روشنی مسئله برپایی حکومت واحد و سراسری در جهان، عبادت خداوند متعال توسط تمام مردم و مستقر شدن ارزش‌های الهی و دینی در عالم به گونه که همگان با یک دل و یک صدا خداوند را عبادت نمایند و با همه در برابر خداوند واحد زانو زده و به سجده و خضوع خواهند افتاد، استنتاج می‌گردد و به خوبی بیان می‌دارد که وعده‌های کتب مقدس عهدین در بیشتر موارد مطابق با وعده‌ها و بشارت‌های قرآن کریم است.

۲. موعود آخرالزمان و بشارت‌های نویدبخش در عهد جدید (اناجیل)

همان‌طور که در کتب عهد قدیم از منجی و نجات عالم و برپایی دین الهی در سراسر جهان

سخن به میان آمده بود در کتب عهد جدید نیز تقریبا با مشخصات که در منابع اسلامی وارد شده است در این مورد سخن گفته است.

به‌عنوان مثال از گرفتاری‌های که در آخرالزمان قبل از ظهور منجی اتفاق می‌افتد همانند روایات اسلامی که از فراگیری ظلم و جور سخن به میان آمده و نیز از عدم مشخص بودن زمان ظهور و طلوع خورشید روشنی‌بخش خبرداده است که این مسئله و نامشخص بودن زمان ظهور منجی نیز در منابع اسلامی بیان گردیده و حتی کسانی که برای این امر بزرگ زمان و وقت خاصی معین کنند مورد طعن قرار گرفته از مردم خواسته شده است تا چنین افرادی را تکذیب و تخطئه نمایند.

در مشخصه سوم از ناگهانی بودن این رویداد مبارک و مهم گزارش کرده که در روایات و منابع دینی ما نیز حادثه ظهور را یک امرناگهانی به امر الهی دانسته به شکلی که حتی هشدار داده شده که همراه بندگان آماده باشند و به خداوند متعال بازگردند و توبه نمایند زیرا بعد از ظهور منجی که ناگهانی است فرصت توبه وجود نخواهد داشت. که در ادامه این موارد چندگانه پیش بینی شده در قالب چند عنوان بیان و گزارش شده و بررسی خواهد شد.

۱-۲. ظهور ناگهانی بعد از فراگیری گرفتاری‌ها

یکی از مشخصه‌های آخرالزمان و ظهور منجی که در کتب عهدین خصوصا عهد جدید همانند منابع اسلامی روی آن تمرکز شده و دست گذاشته است ناگهانی بودن و به یکباره اتفاق افتادن ظهور منجی بعد از فراگیری و گسترش ستم و ظلم سراسری در جهان است. به گونه ای که در منابع اسلامی و احادیث معصومین‌علیهم‌السلام از ظهور تشبیه به قیامت شده و این چنین آمده است که: ظهور همچون قیامت است که آن را در زمان خاص خودش فقط خداوند ظاهر می‌سازد و ظهور امام زمان‌علیه‌السلام به صورت دفعی و بدون زمینه قبلی واقع خواهد شد.{ در متن حدیث شریف وارد شده است: مثله مثلُ الساعه التی لایجلیها لوقتها الا هو... لا تأتیکم الا بغتهً. احادیثی دیگری که در این مورد وارد شده است از عبارات مانند: فجأهً و بغتهً که معنی ناگهانی و یکباره بودن را دارد استفاده شده است} (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج۲۴، ص۱۴۲؛ قمی، ۱۳۹۵ق: باب

۳۵، ح۶) این مشخصه در جای جای کتب مقدس مورد توجه قرار گرفته است از جمله در کتاب انجیل متی آمده است: ((زیرا هم‌چنان که برق از مشرق ساطع شده، تا به مغرب ظاهر می‌شود، ظهور پسر انسان نیز چنین خواهد شد.{ در حدیثی شریف از امام باقرعليه‌السلام در این باره وارد شده است: یظهرُ کالشهاب الثاقبِ فی لیلۀ الظلماء، امام عصرعليه‌السلام همانند سنگ آسمانیِ شکافنده در شب ظاهر می‌شود. (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج۲۴، ص۱۴۲)} و... و فوراً بعد از مصیبت آن ایام، آفتاب تاریک گردد و ماه نور خود را ندهد و ستارگان از آسمان فرو ریزند و... آنگاه علامت پسر انسان در آسمان پدید گردد و... و پسر انسان را بینند که بر ابرهای آسمان، با قوت و جلال عظیم می‌آید؛ اما از آن روز و ساعت هیچ کس اطلاع ندارد، حتی ملائکه آسمان جز پدر من و بس. لیکن چنانکه ایام نوح بود، ظهور پسر انسان نیز چنان خواهد بود. لهذا شما نیز حاضر باشید، زیرا در ساعتی که گمان نبرید، پسر انسان می‌آید.)) (عهدجدید، ۲۰۰۲م: انجیل متی، ۲۴: ۲۷، ۲۹، ۳۰، ۳۶، ۳۷ و۴۴). همان گونه که ملاحظه می‌گردد چند چیز مانند: ظهور ناگهانی، و گرفتاری مردم در آخرالزمان و دعوت به آمادگی مؤمنان برای آن روز و ... در این فرازها مطرح و بشارت داده شده است. که دقیقا مطابق قرآن کریم و بشارت‌های این کتاب صادق و مصدق است و علاوه بر قرآن‌کریم روایات فراوانی نیز با همین کیفیت و مشخصات این ویژگی‌ها را بیان می‌دارد. و در کتاب انجیل مَرقُس باب سیزده تقریبا مشابه همین فراز بالا است در این کتاب مقدس نیز از وضعیت آخرالزمان چنین گزارش شده و آمده است:

> آنگاه پسر انسان را بینند که با قوت و جلال عظیم بر ابرها می‌آید. و... ولی از آن روز و ساعت غیر از پدر هیچ کس اطلاع ندارد، نه فرشتگان در آسمان و نه پسر هم. پس بر حذر و بیدار شده، دعا کنید زیرا نمی‌دانید که آن وقت کی می‌شود. و... هریکی را به شغل خاص مقرر نماید و دربان را امر فرماید که بیدار بماند. پس بیدار باشید زیرا نمی‌دانید که در چه وقت صاحب خانه می‌آید، در شام یا نصف شب یا بانگ خروس یا صبح. مبادا ناگهان آمده شما را خفته یابد (عهدجدید، ۲۰۰۲م: انجیل مرقس، ۱۳: ۲۶، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵ و۳۶).

و هم‌چنین در کتاب دیگری از عهد جدید انجیل لوقا، مسئله ظهور و انتظار برای ظهور منجی و موعود آخرالزمان با صراحت بیشتر وارد شده و از همه دعوت به انتظار و مراقت شده

و در آن کتاب مقدس این دعوت و سفارش با متن صریح مطرح و در آنجا چنین آمده است:

> کمرهای خود را بسته، چراغ‌های خود را افروخته بدارید. و شما مانند کسانی باشید که انتظار آقای خود را می‌کشند که چه وقت از عروسی مراجعت کند تا هر وقت آید و در را بکوبد، بی‌درنگ برای او باز کنند. خوشا به حال آن غلامان که آقای ایشان چون آید، ایشان را بیدار یابد (عهدجدید، ۲۰۰۲م: انجیل لوقا، ۱۲: ۳۵، ۳۶ و۳۷).

در فراز بالا از باورمندان به ظهور ماشیح یا منتظر دعوت شده تا به صورت آماده در انتظار ظهور منجی موعود باشند و از این مسئله مهم لحظهٔ نباید غفلت نمایند.

۲-۲. نجات مردم و یکدست کردن آنان بعد از اضطراب‌ها

با ملاحظه متون کتب عهدجدید و فرازهای از آن که در بالا نقل شد و فرازهای که در پی می‌آید به نکاتی پی می‌بریم که بسیار مهم و قابل توجه است و آن اینکه در بعضی از فرازهای کتاب مقدس همان علائم و نشانه‌های که در منابع اسلامی و قرآنی ما در مورد پایان زمان و ظهور موعود ذکر شده به وضوح در کتب عهدین خصوصا عهد جدید هم مشاهده می‌شود و به صراحت در آنان آمده است. به این فراز از کتب مقدس که در ذیل نقل می‌شود دقت کنید که چطور مطابق مشخصاتی که در کتب و منابع ما آمده است از منجی و نجات عالم و ویژگی‌های آن سخن می‌گوید به عنوان نمونه در باب بیست یکم انجیل لوقا وارد گردیده:

> ایامی می‌آید که از این چیزهایی که می‌بینید، سنگی برسنگی گذارده نشود، مگر این که به زیر افکنده خواهد شد. و چون اخبار جنگ‌ها و فسادها را بشنوید، مضطرب مشوید زیرا که وقوع این امور اول ضرور است. {در احادیث متواتر ما وارد شده است که دنیا پر از ظلم و جور می‌گردد. آنگاه مهدی موعود با ظهورش این دنیای پر از ظلم و جور را به دنیای پر از عدل و داد، صلح و آسایش مبدل خواهد نمود. در واقع این فساد فراگیر، مقدمهٔ می‌شود تا بشر از روی اضطرار و با عنوان اقبال اضطراری برای درخواست و ظهور آن نجات دهنده موعود به آمادگی لازم دست یابد. (در منابع و مصادر شیعه و اهل سنت نزدیک به ۱۳۰ روایت، دلالت بر این دارد که امام مهدی به عنوان منجی موعود زمین را پس از آنکه از ظلم و جور پر شده است از عدل و داد آکنده می‌سازد. منتخب الاثر،

ص۴۷۸. در کتاب بحار الانوار ۱۲۹حدیث با عنوان و نمایه: سیطرة الجور قبل ظهور المهدی علیه السلام، وجود دارد.)}

در ادامه کتاب مقدس چنین آمده است: لیکن انتها در ساعت نیست. (این پایان عالم نیست) {که محتوای این فراز نیز مکرر در روایات اسلامی و کلام معصومین علیهم السلام وارد شده و آمده است: اگر یک روز از دینا باقی نمانده باشد خداوند متعال آن‌روز را آن اندازه طولانی می‌کند تا موعود منتظر ظهور نماید. در منابع و مصادر حدیثی شیعه و اهل سنت این حدیث مکرر روایت شده است اما در در منابع شیعه علاوه بر اینکه از زبان نورانی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله این حدیث نقل شده است از زبان امامان معصوم علیهم السلام نیز نقل شده است.} (طبرسی، ۱۳۹۰ق: ص۳۹۱؛ شیخ صدوق، ۱۴۱۳ق: ج۴، ص۱۷۷؛ خزاز رازی، ۱۴۰۱ق: ص۲۶۶). پس به ایشان گفت: قومی با قومی و مملکتی با مملکتی مقاومت خواهند کرد. {در این فراز که از جنگ‌های زیاد گزارش داده است دقیقا در روایات اسلامی که برای اوضاع آخرالزمان وارد شده است به جنگ‌ها و کشتارهای زیاد در آخرالزمان اشاره شده است. از جمله در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است: که دو سوم مردم در آخر الزمان قبل از ظهور بر اثر جنگ‌ها از بین می‌روند.} (قمی، ۱۳۹۵ق: ج۲، ص۶۵۶، ح۹). و زلزله‌های عظیم در جایها و قحطیها و وباها پدید و چیزهای هولناک و علامات بزرک از آسمان ظاهر خواهد شد. {طبق این فراز که در مورد بلایایی طبیعی و قحطی و نیز بیماری‌های واگیردار و ساری سخن گفته شده است دقیقا باز هم همانند روایات و احادیثی مستفیض ما می‌باشد که از بلایا و بیماری‌ها و قحطی‌های زیاد در آخرالزمان خبر داده است.} و در آفتاب و ماه و ستارگان علامات خواهد بود و بر زمین تنگی و حیرت از برای امتها روی خواهد نمود به سبب شوریدن دریا و امواجش. و دلهای مردم ضعف خواهد کرد از خوف و انتظار آن وقایعی که بر ربع مسکون ظاهر می‌شود، زیرا قوات آسمان متزلزل خواهد شد. و آنگاه پسر انسان را خواهند دید که بر ابری سوار شده با قوت و جلال عظیم می‌آید. و چون ابتدای این چیزها بشود، راست شده، سرهای خود را بلند کنید از آن جهت که خلاصی شما نزدیک است. و برای ایشان مثلی گفت که درخت انجیر و سائر درختان را ملاحظه نمایید، که چون می‌بینید

شکوفه می‌کند، خود می‌دانید که تابستان نزدیک است. پس خود را حفظ کنید مبادا دلهای شما از پر خوری و مستی و اندیشه‌های دنیوی، سنگین گردد و آن روز ناگهان بر شما آید. پس در هر وقت دعا کرده، بیدار باشید تا شایستهٔ آن شوید که از جمیع این چیزهایی که به وقوع خواهد پیوست نجات یابید و در حضور پسر انسان بایستید.)) (عهدجدید، ۲۰۰۲م: انجیل لوقا، ۲۱: ۶، ۹، ۱۰، ۱۱، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۴، و۳۶؛ رساله اول پولوس به تسالونیکیان، ۴: ۱۳). در این بخش‌های بالا از فرازهای عهد جدید مسائل مانند اینکه آخرالزمان انتها در ساعت نیست و مقاومت‌ها میان اقوام و ممالک پیش میآید، همان گونه که اشاره شد، عینا مطابق منابع حدیثی و روایی ما در مورد منجی و موعود است که معصومین علیهم السلام و در رأس آنان رسول گرامی اسلام خبر داده است که اگر یک روز از عالم باقی نمانده باشد خداوند آن روز را آن‌قدر طولانی می‌کند تا منجی موعود ظهور کند و جهان مملو از ستم و ظلم را پر از عدل و صلح و صفا نماید. و همچنین روایاتی که با عنوان روایات ملاحم و فتن معروف است و با این عنوان شناخته می‌شود و درباره اوضاع آخرالزمان است از وقوع جنگ‌ها، بلایای گوناگون طبیعی و غیر طبیعی و گرفتاری‌های مختلف در آخرالزمان خبر می‌دهد که دقیقا مطابق فرازهای است که در بالا از کتب مقدس عهد جدید نقل شد. و حتی در فرازهای مختلف از عبارات کتب‌مقدس همانند روایات ما دعوت به دعا برای ظهور منجی می‌کند و خواستار آمادگی برای ظهور منجی می‌باشد. در باب بیست و پنج انجیل متی در مورد آخرالزمان و ظهور منجی موعود این گونه آمده است:

> اما چون پسر انسان در جلال خود با جمیع ملائکهٔ مقدس خویش آید، آنگاه بر کرسی جلال خود خواهد نشست و جمیع امت‌ها در حضور او جمع شوند و آنها را از هم دیگر جدا می‌کند، به قسمی که شبان میش‌ها را از بزها جدا می‌کند. و میش‌ها را بر دست راست و بزها را بر چپ خود قرار دهد. آنگاه پادشاه به اصحاب طرف راست گوید: بیایید ای برکت یافتگان از پدر من و ملکوتی را که از ابتدای عالم برای شما آماده شده است، به میراث گیرید. (عهدجدید، ۲۰۰۲م: انجیل لوقا، ۱۷: ۲۰، ۲۲ و ۲۴؛ انجیل متی، ۲۵: ۳۱، ۳۲، ۳۳ و ۳۴).

۳-۲. بررسی فرازهای نقل شده و شواهد موجود در آنان

با بررسی فرازهای که نقل شد برخلاف پندار گروهی از علماء و مفسرین اناجیل، مقصود از پسر انسان در آیات کتاب مقدس که به عنوان برپا دارنده عدالت و حکومت جهانی و حامل پیامهای انبیای الهی در آینده معرفی شده است. خود حضرت عیسی مسیح علیه السلام نیست. (اگرچه در مواردی این کلمه بر آن حضرت در لسان و اصطلاح اناجیل اطلاق شده است) اما این‌جا نکتهٔ ظریف و باریکی وجود دارد که حکایت از یک واقعیت و حقیقت ناب دیگر دارد و آن اینکه شخص مورد نظر همان منجی عالم، مهدی موعود(عج) است که توسط پیامبر بزرگ خدا حضرت مسیح علیه السلام مورد اشاره واقع شده و ظهورش مورد بشارت قرار گرفته است. چنانکه در باب بیست و پنجم، انجیل متی ملاحظه شد روشن می‌گردد که مبشر و بشارت دهنده خود حضرت عیسی مسیح علیه السلام است. و از فرد و شخصی یاد می‌کند و به آن نوید و بشارت می‌دهد که در آینده جمیع ملل عالم نزد او گرد آیند. (صادقی تهران، بی‌تا: ص ۲۴۵). و اون شخص هم فردی دیگری غیر از حضرت عیسی مسیح علیه السلام است زیرا امکان ندارد که شخص از خودش به عنوان ضمیر غایب و شخصی سوم یاد نماید. بنابراین فرد مورد اشاره در فرمایشات حضرت مسیح علیه السلام موعود و منجی عالم، صاحب العصر و الزمان امام مهدی علیه السلام است که حضرت عیسی مسیح علیه السلام به آن، با ضمیر غایب اشاره کرده و با عنوان شخص سوم نام برده است. البته طبق اخبار قطعی و باور جازم ما پیروان اهلبیت علیهم السلام نیز حضرت عیسی مسیح علیه السلام برای کمک به منجی عالم و اقامه ارزش‌های الهی در پی ظهور منجی‌موعود حضرت صاحب الامر امام زمان علیه السلام از آسمان فرود خواهد آمد و به امامت آن امام عالَم و آدم به نماز در بیت‌المقدس اقتداء خواهد کرد. در حدیثی نورانی از پیامبرگرامی اسلام هم این مطلب به صورت روشن و قاطع نقل شده آنجا که فرموده: قسم به کسی که مرا برای بشارت به حق بر انگیخت، اگر از دنیا یک روز باقی مانده باشد، خداوند آن روز چنان طولانی می‌کند تا فرزندم مهدی در آن روز خروج کند. سپس حضرت عیسی علیه السلام نازل می‌شود و پشت سر ایشان نماز می‌خواند و زمین با نور خداوند روشن می‌شود. (طبرسی، ۱۳۹۰ق: ص۳۹۱). علاوه بر قرینهٔ بالا که ذکر شد قرینه و شاهد دیگر، لحن کلامی است که در متون مقدس عهدین وارده شده است. همان طوریکه در جملات موجود در متون

مقدس وارده شده و کلماتی مانند: خواهد آمد. قرار خواهد گرفت. نزد او جمع خواهند گشت و ... چنین لحن کلام قرینهٔ روشن است بر اینکه مراد از فردی که خواهد آمد و خلایق نزد او جمع خواهد شده، کسی است غیر از خود حضرت عیسی مسیح‌علیه‌السلام همان‌طور که بیان شد ضمائر غایب نیز در کلام گواه آشکاری است، بر اینکه شخص مورد بشارت حضرت عیسی مسیح‌علیه‌السلام در عصر وی نبوده بلکه در آینده خواهد آمد. که از دقت در این جملات و نیز با استفاده از منابع اسلامی(قران و احادیث) به عنوان شواهد و گواه قطعی، این نتیجه مهم بدست می‌آید که: منظور از فرزند انسان، بزرگترین نمونه و الگوی انسانیت و بارزترین و شاخص‌ترین مولود عالم انسانی حضرت مهدی موعود(عج) است که تمامی امت‌ها در حضورش جمع می‌آیند و آن حضرت زمام امور و هدایت اجتماع انسانی سراسر زمین و پرچم سرسبز توحیدی را در کف با کفایت و درایت خود می‌گیرد. { در کتاب قاموس کتاب مقدس آمده که گفته شده است: عبارت پسر انسان در اناجیل و ملحقات آن هشتاد و هفت مرتبه تکرار شده است که در همه موارد آن بر عیسی مسیح‌علیه‌السلام قابل تطبیق نیست. و فقط سی مورد آن بر حضرت عیسی‌علیه‌السلام قابل تطبیق است. اما پنجا۵۰ مورد دیگر آن از نجات‌دهندهٔ خبر می‌دهد که در پایان روزگار و آخرالزمان ظهور خواهد کرد و حضرت عیسی مسیح‌علیه‌السلام نیز با او برای کمک او خواهد آمد. و در آنجا این گونه آمده است: ((و قد استعملت عبارة" ابن الإنسان المنسوب إلى أخنوخ، (صفنيا: ۴۶ : ۲ و ۳ و ۴۸ : ۲ و ۶۲ : ۷ و ۹ و ۱۴ و ۶۳ : ۱۱ و ۶۹ : ۲۶ و ۲۷ و ۷۰ : ۱ و ۷۱ : ۱۷) للدلالة على المسيا كما يأتى فى يوم القضاء والانتصار. ويوجد فى الأربعة الأناجيل، ثمانية و سبعون و... و تدل فى مواضع أخرى على أنه المسيا عندما ينبئ بمجيئه الثانى و بمجده. } (بطرس و دیگران، ۱۹۸۱م: ص۱۲۴). (عهدجدید، ۲۰۰۲م: انجیل متی، ۲۶: ۶۴؛ انجیل مرقس، ۱۴: ۶۲؛ متی، ۱۹: ۶۸). چنانکه قاضی ساباطی مسیحی در مورد بشارات کتاب اشعیای نبی گفته است: ((در نتیجه مقصود از این کلام همان مهدی موعود اسلامی است.)) و هم‌چنین علامه محمد صادق فخر الاسلام که در اول یک فرد مسیحی بوده و پس از تحقیقات فراوان مسلمان شیعی شده است در کتاب خودش بنام انیس الاسلام که در رد یهود و نصارا نوشته، در آن کتاب تمام بشارت‌ها به ظهور منجی عالم را بر حضرت مهدی(عج) موعود اسلامی منطبق کرده است. (رضوانی، ۱۳۸۴ش: صص۱۱۹و

۱۲۰). و همین‌طور علامه محمدرضا رضایی، که در ابتدا یهودی بوده است، به همین نتیجه رسیده و همه بشارات عهد عتیق را، بر مهدی موعود اسلامی انطباق داده است. بنابر این، اعتقاد به ظهور یک منجی و مصلح جهانی در آخرُ الزمان بشارت و وعده بزرگ الهی است که در تمام تعالیم ادیان الهی مطرح شده و از اصول مشترک و پذیرفته شدهٔ هم‌ای ادیان آسمانی است و همه به آن معتقد و به آن بشارت داده اند. و تمام فرق اسلامی نیز در این مسئله همداستان و هم صدا می‌باشند. (سعیدی مهر، ۱۳۸۱ش: ج۲، ص۱۸۶). لذا با قاطعیت تمام می‌توان گفت: بر حسب نصوص متواترهٔ اسلامی و بشارت عهدین حامل لواء انقلاب جهانی و پرچمدار نهضت بی‌سابقه‌ای که تمامی ملل جهان را به هیجان می‌آورد، و مرغوب و مورد انتظار جهانیان می‌باشد، حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است که خانه خدا را پر از جلال کند و آیین خدا را در سراسر جهان منتشر سازد. جز آنکه اهل هر دیانت و ملتی، مرغوب طوائف و منجی بشریت را به عنوان پیشوای خود معرفی نموده، و پیامبر خود را حامل این لواء می‌پندارد. بلکه حتی کسانیکه پیرو هیچ یک از شرائع آسمانی نمی‌باشند و در ظلمات بیدادگری و نا امنی که روزنهٔ امید از هر سو به روی شان بسته است نیز به انتظار یک مصلح عمومی و جهانی بسر می‌برند. در اینکه مقصود از خانه خدا در عبارات پیش کجاست؟ باید گفت: محتمل است مقصود از خانهٔ خدا که در بشارت فوق مذکور است مکه معظمه یعنی مطلع شمس فروزان حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف باشد که ندای اسلام را از آنجا بلند نماید، و نیز محتمل است مراد بیت المقدس باشد که در عصر آن حضرت از بزرگترین مراکز روحانی اسلام گردد. چنانکه در خبر است، که: حضرت در بیت المقدس فرود آید. ((و ینزل بیت المقدس.)) حضرت مهدی به بیت المقدس وارد خواهد شد. (صادقی تهران، بی‌تا: ص ۲۳۹-۲۴۵). بنابراین، اعتقاد به ظهور منجی و مصلح جهانی در آخرالزمان علاوه بر اینکه از اصول مشترک و پذیرفته شدهٔ همه ادیان الهی و ابراهیمی است موعود و منجی مورد انتظار تمام انسان‌های مستضعف و مورد ستم در سراسر کره خاکی است. (مرکز الرساله، ۱۴۱۷ق: ص۱۳).

نتیجه

در جمع بندی و نتیجه‌گیری از مباحث مطرح شده در پژوهش حاضر یافته‌های زیر قابل مشاهده و نتیجه‌گیری است: ظهور منجی و موعود در آخرالزمان بشارت و وعده‌ی است که خداوند متعال به تمام پیروان ادیان بشارت داده و تخلف ناپذیر است و سنت الهی بر این استوار شده است که این موعود نجات بخش و رهایی دهنده در آخرالزمان به اذن الهی طلوع نموده و بشریت گرفتار در باتلاق تباهی، ظلم و تاریکی را نجات و رهایی خواهد بخشید و به همه امورجهان سامان داده و دنیا را پر از عدل و داد خواهد کرد. درست است که این منجی موعود در کتب ادیان با عناوین مختلف از جمله ماشیح، پسر انسان و ... معرفی شده اما بررسی و تحلیل متون کتب مقدس و نیز شواهد موجود نشان می‌دهد که منظور از پسر انسان و ماشیح همان مهدی موعود امام عصر علیه‌السلام است که مطابق قرآن کریم و احادیث متواتر اسلامی در آخرالزمان میآید و در حمایت از آن امام همام حضرت عیسی مسیح علیه‌السلام نیز از آسمان فرود آمده و به آن حضرت در بیت المقدس به نماز اقتداء کرده و آن حضرت را یاری خواهند نمود. مؤمنان عالم و صالحان وارث و حاکمان زمین گشته و در سراسر کره خاکی ما دین واحد (اسلام) و یکتا پرستی گسترش خواهد یافت و سراسر عالم به نور خداوند روشن خواهند شد.

کتابنامه

اشعیاء نبی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲ م، ترجمه قدیم.

ارمیا نبی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

انجیل لوقا، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

انجیل متی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

انجیل مرقس، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

پولوس، **رسالهٔ اول به تسّالونیکیان**، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

حجی نبی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم،

حزقیال نبی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

خزاز رازی، علی بن محمد، **کفایهٔ الاثر فی النص علی الائمهٔ الاثنی عشر**، ناشر: انشتارات بیدار، قم، ۱۴۰۱ق، محقق مصحح: حسینی کوهکمری عبدالطیف.

خسروشاهی سیدهادی، **مجموعهٔ حکمت**، سال سوم، شمارهٔ ۱و۲، بی‌نا، بی‌جا، بی‌تا.

دانیال نبی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

رجالی تهرانی علی‌رضا، **موعود قرآن امام مهدی**، ناشر انتشارات خادم الرضاعلیه‌السلام، قم، چاپ چهارم، ۱۳۸۳ش.

رضوانی علی اصغر، **موعود شناسی و پاسخ به شبهات**، ناشر: انتشارات مسجد مقدس جمکران، قم، چاپ اول، ۱۳۸۴.

زکریایی نبی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

سعیدی مهر، محمد، **آموزش کلام اسلامی**، ناشر: انتشارات طه، قم، چاپ دوم، ۱۳۸۱ش.

شیخ صدوق، **من لایحضره الفقیه**، ناشر: دفتر انتشارات اسلامی، قم، چاپ دوم، ۱۴۱۳ق.

صادقی‌تهرانی محمد، **بشارات عهدین**، ناشر: انتشارات دارالکتب الاسلامیهٔ، تهران، بی‌تا.

صفنیای نبی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

طبرسی، فضل بن حسن، **اعلام الوری بأعلام الهدی**، ناشر: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ سوم، ۱۳۹۰ق.

قمی ابن بابویه، **کمال الدین و تمام النعمهٔ**، ناشر: انتشارات اسلامیه، تهران، چاپ دوم، ۱۳۹۵ق، محقق/مصصح: علی اکبر غفاری.

کلینی، محمدبن یعقوب بن اسحاق، **اصول کافی**، ناشر: انتشارات دارالحدیث، قم، چاپ اول، ۱۴۲۹هق.

مجلسی، (علامه)، محمدباقر، **بحار الانوار**، ناشر: انتشارات مؤسسهٔ الوفاء، بیروت، ۱۴۰۳ق.

مرکز الرساله، **المهدی المنتظر فی الفکر الإسلامی**، ناشر: انتشارات مرکز الرسالة، قم، چاپ اول، ۱۴۱۷ق.

مزامیر، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

میکاه نبی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.

نوری، احمدعلی، **حکومت صالحان و آیندهٔ بشریت از دیدگاه قرآن وحدیث**، پایان‌نامه: کارشناسی ارشد، مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی قم، سال دفاع: ۱۳۸۶ش.

هلالی، سلیم بن قیس، (متوفی۷۶ق)، **کتاب سلیم بن قیس هلالی**، ناشر: انتشارات الهادی، قم، چاپ اول، بی‌تا.

هیئت التحریر مجمع الکنائس الشرقیه، **قاموس کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات مکتبهٔ المشغل، چاپ ششم، بیروت، ۱۹۸۱م.

هیوم رابرت ارنست، ادیان زنده جهان، ناشر: انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۴ش.

یوئیل نبی، **کتاب مقدس**، ناشر: انتشارات ایلام، چاپ سوم، ایران، ۲۰۰۲م، ترجمه قدیم.